

10 JAAR VVNK 1900

Werf een lid Voor de jarige VVNK!

Deze maand bestaat de VVNK precies 10 jaar. De vereniging is jong en veerkrachtig maar oud wat het ledenbestand betreft.

Uit het ledenonderzoek blijkt dat we sterk vergrijsd zijn: 44% van de respondenten is 69 jaar of ouder en nog eens 33% is 59-68 jaar. Verder is ons ledental van ca 330 klein voor een zeker draagvlak. Het bestuur heeft daarom besloten dat de ledenwerving een hogere prioriteit moet krijgen.

EVENEMENTEN

Symposium 'Passie voor boeken' op 14 november 2008

De VVNK organiseert in samenwerking met het Drents Museum op donderdag 14 november 2008 een symposium naar aanleiding van de tentoonstelling "Passie voor boeken. De mooiste art nouveau en art deco boeken uit de collectie van Rob Aardse" die aldaar van 6-10 t/m 2-12-2008 plaatsvindt.

SCRIPTIEPRIJSVRAAG MASTERSTUDENTEN

De VVNK heeft een scriptieprijs voor studenten in de Masterfase ingesteld zoals in het jaarplan is aangekondigd. **Zij worden bij deze van harte uitgenodigd hun scriptie in te zenden.** Ook studenten aan de Open Universiteit kunnen meedingen.

Omschrijving en spelregels:

- Doel is het bevorderen van studie over kunst rond 1900 en bekendheid geven aan de resultaten.
- De prijs heeft betrekking op de beeldende kunsten ontstaan in het tijdvak 1880-1940.
- De prijs van € 500 wordt eens in de twee jaar beschikbaar gesteld.
- Vanwege een 'vliegende start' wordt de eerste keer de prijs iets eerder uitgereikt. De periode van voltooide scripties is daarom tussen 1 januari 2007 en 1 juni 2009.
- Inzenders verklaren zich bereid desgevraagd over het onderwerp bv een referaat te houden en een bijdrage voor de VVNK nieuwsbrief te schrijven.
- Een onafhankelijke jury bepaalt de prijswinnaar op basis van wetenschappelijke kwaliteit en originaliteit. Zij kan ook eervolle vermeldingen geven.

De jarige VVNK vraagt u daarom als verjaardagscadeau een lid te werven.

Daartoe is een folder bijgesloten. Op het inlegvel staat precies wat wij concreet te bieden hebben als ontmoetingsplaats voor liefhebbers van de beeldende kunst uit de boeiende periode rond 1900. Als men nu lid wordt is 2008 gratis.

Ook op andere wijze willen we de folder verspreiden. U kunt daarbij helpen door het secretariaat te melden als er ergens een plek is waar het zinvol is folders neer te leggen bv bij een museum, cursus over art nouveau of busreis. We zenden u ook graag een paar exemplaren toe voor uw kennis.

We vieren ons 2^e lustrum met een boeiend symposium waarover u elders meer leest.

U ontvangt daarover dezer dagen rechtstreeks een uitnodiging van het museum met het programma met prominente sprekers. Wij raden u aan snel in te schrijven gezien het beperkte aantal plaatsen.

Bij de tentoonstelling verschijnt het boek "Omslag in Beeld" onder redactie van drs. Jan Jaap Heij. VVNK-leden kunnen uitsluitend op vertoon van hun lidmaatschapskaart, gedurende de tentoonstelling, in de winkel van het Drents Museum een korting van 20% op de prijs krijgen.

Geïnteresseerden kunnen de volledige regeling het secretariaat opvragen. Als suggestie is daarbij gevoegd een lijst van kunstenaars waarvan in de collectie van het Drents Museum/Stichting Schone Kunsten rond 1900 interessant werk aanwezig en waar men bij het museum graag wat meer

(Vervolg op pagina 2)

BELANGRIJKE DATA

- **vrijdag 14 november 2008** symposium 'Passie voor boekbanden'
- **zaterdag 24 januari 2009** bezoek aan exposities over de gebroeders Koning

INHOUDSOPGAVE

- 10 jaar VVNK (pag. 1)
- Symposium 'Passie voor boekbanden' (pag. 1)
- Scriptieprijs voor masterstudenten (pag. 1)
- Van het bestuur (pag. 2)
- Afscheidscadeau (pag. 2)
- Boekaankondiging: Piet Zwart (pag. 2)
- Een "schoon" boek van de gebroeders Molkenboer (pag. 3)
- Boekbeschuiving: Willem van Konijnenburg (pag. 5)
- Arnold en Idzard Koning (pag. 7)
- Oproep (1) (pag. 7)
- Nieuwe Kunst op station Haarlem, een bezoek waard (pag. 8)
- Oproep (2) (pag. 9)
- Tentoonstellingsagenda (pag. 9)

VAN HET BESTUUR

Lieske Tibbe bestuurslid

Tijdens een korte ledenvergadering ingebed in het evenement Purmerend werd Lieske Tibbe bij acclamatie als bestuurslid benoemd. Zij is kunsthistorica en als docent verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Het bestuur prijst zich zeer gelukkig dat thans weer een professionele kunsthistoricus in haar midden is opgenomen. Ze zal zich ondermeer bezighouden met de inhoudelijke aspecten van evenementen waaronder het symposium.

Contacten met de universiteiten

Zoals eerder gemeld zijn afgelopen winter gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van alle universiteiten in ons land waar kunstgeschiedenis wordt gedoceerd waaronder de Open Universiteit en de TU Delft. Doel was na te gaan of universiteit en VVNK elkaar het nodige kunnen bieden en zo ja hoe. Unaniem werd het beeld gedragen dat "kruisbestuiving" kansen heeft. Zo kan de VVNK een platform bieden voor presentatie van studieresultaten en heeft zij leden met interessante kennis en verzamelin-

Verslag van de Algemene Ledenvergadering op zaterdag 6 september 2008 te Purmerend.

1. Opening en mededelingen.
2. Voorstel tot benoeming van mw. Dr. E.P. Tibbe tot bestuurslid.
Mw Tibbe wordt bij acclamatie benoemd.
3. Rondvraag en sluiting
Hiervan wordt geen gebruik gemaakt.

Het bestuur is thans als volgt samengesteld:

Els van Veggel	voorzitter
Reinier Dozy	secretaris
Thea de Hilster	penningmeester/ ledenadministratie
Dé Reijne	lid, relatie SSK
Ada Marius-van Eeghen	lid
Lieske Tibbe	lid

gen. De universiteiten zijn voor de VVNK een bron van nieuwe kennis (voordrachten, nieuwsbrief), contacten en nieuwe leden. Inmiddels zijn een tweetal bulletins aan de contactpersonen verzonden waaronder die over de nieuwe scriptieprijs (zie elders).

AFSCHEIDSCADEAU

Ex-bestuurslid Thea Meulders liet bij haar aftreden in mei dit jaar blijken dat zij als afscheidscadeau het liefst wilde hebben om daar iets bijzonders mee te doen. Op 6 september jl. was het zo ver. In het Purmerends Museum is tijdens de tentoonstelling over de Porceleyne

(Vervolg 'Scriptieprijsvraag' van pagina 1)

over zou willen weten.

Vanzelfsprekend is de prijs ook bij de universiteiten bekend gemaakt.

Bij de prijs wordt geput uit het *Fonds studie en publicatie* dat is opgebouwd door extra bijdragen van leden en uit de algemene middelen. Behalve voor de scriptieprijs zijn daaruit ook andere bijdragen mogelijk voor bv prominente amateurs en promovendi. Nog dit jaar zal daarover een regeling bekend worden gemaakt.

Flesch een prachtig wandbord te koop in een beperkte oplage. De borden zijn geschilderd door Martin Kremers, ex-plateelschilder van de Porceleyne Flesch. Bij het VVNK bezoek aan het museum heeft Thea haar afscheidscadeau gebruikt om de verwerving van zo'n bord mede te financieren. Het bord – nummer 5 van 20 – hangt nu bij haar thuis te pronken als aandenken aan haar bestuursactiviteiten voor de VVNK. Overigens zijn haar werkzaamheden voor de VVNK nog niet gestopt want zij verzorgt nog steeds, samen met Hanneke Heijkens, de verzending van de nieuwsbrieven.

BOEKAANKONDIGING

Lyda Vollebrect

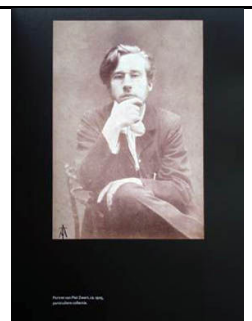
PIET ZWART 1885-1977

Vormingenieur

Yvonne Brentjes, Waanders Uitgevers, Zwolle / Gemeentemuseum Den Haag 2008, ISBN 9789040084621, 303 pag., € 39,95

Deze publicatie is verschenen ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag van 21 juni t/m 21 september 2008. Het museum eert reeds sinds 1998 de belangrijkste vormgevers en ontwerpers van de twintigste eeuw met tentoonstellingen en publicaties. Deze keer staat Piet Zwart in het middelpunt. In de monografische studie Piet Zwart 1885-1977

heeft Yvonne Brentjes de vraag gesteld in hoeverre Zwart als pionier kan worden beschouwd, in Nederland en in het licht van de internationale ontwikkelingen. Een interessante vraag. En al lezend en de afbeeldingen bekijkend blijkt dat de schrijfster Piet Zwart beschreven heeft in de kunsthistorische context. Dit maakt het goed leesbaar en herkenbaar zeker de afbeeldingen.

Het boek bevat 22 hoofdstukken met nieuwsgierig makende titels als: 'William Morris tegen wil en dank'. 'Een liter terpentijn voor twintig gulden'. 'De laatste dagen van de nieuwe kunst. Brandnetels en bezinning'. De titels re-

(Vervolg op pagina 3)

EEN "SCHOON" BOEK VAN DE GEBROEDERS MOLKENBOER

Jaap Bakkum

Er bestaat een groot verschil tussen de ingetogen fraai in leer gebonden boeken met gouden titelopdruk uit de 19^e eeuwse huisbibliotheek en de bonte covers van de hedendaagse paperbacks, die als enig doel een uitnodiging tot kopen lijken te hebben. Daartussen ligt de passie voor het *Schone boek* en de *boekverciering* als kunstambacht uit het begin van de 20^e eeuw. Onze vereniging wijdt er niet voor niets een Symposium aan.

Voor het eerst rond 1892 duikt de boekversiering in de Nieuwe Kunst op. Als belangrijke wetenschappelijke verhandeling over dit onderwerp geldt nog steeds Ernst Braches' werk *Het Boek als Nieuwe kunst 1892 - 1903* uit 1973.

Braches heeft als sluitjaar 1903 genomen, het jaar van de verschijning van het door S. H. de Roos verzorgde boek *Kunst en Maatschappij*, waarmee het boek wordt gezien als voorwerp om te gebruiken, te lezen en dat dus op de eerste plaats uitgegaan moet worden van de verzorging van de typografie. Dit betekent niet, dat dan aan de versiering van de band een einde komt, maar vooral dat het doel, het zwaartepunt van de verzorging wordt verlegd. Braches heeft in zijn studie 508 boeken van 33 kunstenaars behandeld, voor ons zeer bekende namen. Één van hen is de "SSK-kunstenaar" Antoon Molkenboer (1872-1960) - in ons blad is hij al eens eerder gepasseerd - meestal aangeduid als een symbolist en wel één die een eenvoudige symboliek gebruikte.

Graag wil ik hierbij één van zijn latere boekomslagen bespreken en wel *Roomsche Schoonheid*, geschreven door zijn broer B.H. Molkenboer O.P., Uitgeverij Paul Brand, Bussum. 1913; een bundel artikelen over katholiek-religieuze gebouwen en kunstwerken in Rome.

De auteur, een Dominicaner pater, was na zijn studie in Rome aan het seminarie van zijn orde docent Dogmatiek en Gewijde welsprekendheid en werd later lector en vervolgens hoogleraar in de Vondelwetenschap aan de universiteit van Nijmegen. Hij sprak ook voor de KRO-radio. Overigens zijn de Molkenboer's een voor de kunst rond 1900 interessante familie. Misschien krijgen we nog eens gelegenheid van onze redactie daar wat meer over te schrijven.

Bijzonder aan de decoratie van dit boek waren wel de omstandigheden waarin zij tot stand kon komen. De hechte familieband waarborgde een optimale communicatie tussen schrijver en decorateur. Daarbij een intellectueel als auteur die de wereld bezag vanuit een hogere geestelijke beleving, gewend en daaraan gekoppelde boodschap uit te beelden en de gave van het woord bezat, en ook een verwant in Antoons symbolistische opvattingen. Kortom de ideale basis voor een *Gesamtkunstwerk*

De periode die Braches' boek behandelt, staat in de tijd van het Symbolisme. Hij noemt drie vormen: Symbolische uitdrukking van de inhoud, Natuurvolgende versiering en Rationalistische versiering.

Een ander uitgangspunt was in die tijd ook, dat de versiering ondergeschikt moest zijn aan de constructie van het boek. Molkenboers andere broer Theo (1871-1920), ook een SSK-kunstenaar, ging voor zijn boekomslagen meestal uit van dit beginsel. Hij beschreef zijn theorie in

(Vervolg op pagina 4)

(Vervolg 'Boekaankondiging Piet Zwart' van pagina 2)

fereren aan mensen en media van uiteenlopende aard en oorsprong en zó bepalend dat ze zichtbaar wisten in te breken in de vormtaal van dat moment. Ze luiden elk hoofdstuk in en confronteren de ontwerper steeds weer opnieuw met zijn eigen zienswijze.

Elk hoofdstuk begint met een zwarte pagina met witte opdruk met een tekst, een inleiding over een stroming behorend bij het

hoofdstuk. Vervolgens een tiental pagina's tekst met veel afbeeldingen in kleur. Het eindigt met een notenschrift. Tenslotte bevat deze monografie een overzicht van de geraadpleegde bronnen.

De leidraad voor het schrijven van deze monografie is een uitspraak van Piet Zwart: 'Vormgeving is geen kwestie van smaak maar een uiting van onze levenshouding gedictieerd door de metakosmos. Vormgeving en materiaalgebruik zijn geen kwestie van individuele lust maar

verantwoordelijke factoren in de gemeenschap.' Deze woorden zijn kenmerkend voor de werkhouding van Piet Zwart. Voor hem bestond geen artistieke uniciteit, hooguit de schok van herkenning.

Piet Zwart was interieurarchitect, modeontwerper, typograaf, fotograaf, criticus, docent en industrieel vormgever. Zwart noemde zichzelf liever vormingenieur. De veelzijdigheid van deze kunstenaar en vormgever komt in dit boek in woord en beeld uitvoerig aan bod.

Hij won tijdens zijn leven talloze prijzen. Bij de Willem de Kooning Academie in Rotterdam is na zijn dood het instituut waarin de Masteropleidingen zijn ondergebracht naar hem genoemd.

Voor degene die interesse hebben in de vormgeving van de eerste helft van de twintigste eeuw geeft dit boek zeer veel informatie over de stromingen, de kritische houding van Piet Zwart en de relaties binnen de kunstenaarswereld.

(Vervolg 'Molkenboer' van pagina 3)

het artikel *De filosofie van den boekband*. (Maandblad van het Teekenonderwijs, 1896).

Het boek is een kloek werk van 525 pagina's, gedrukt op geschept papier, met 83 illustraties. Het was verkrijgbaar in 3 uitvoeringen: Ingenaaid f 15, gebonden met linnen stempelband f 20, gebonden met perkamenten stempelband f 35. Voorwaar, voor een reisbeschrijving een zeer luxe en dure uitgave, die bij uitstek geschikt was als cadeau. De schrijver erkent dat in zijn inleiding ook. Hij streeft echter hogere doelen na en vindt het daarom toch juist. Hij heeft Italië met zijn hoofdstad allerm minst waargenomen als een belangstellend toeschouwer zonder meer, maar door het historisch en religieus karakter van Rome en Italië zo nadrukkelijk op de voorgrond stellen, een zeker point de vue gekozen. Voor hem is dat de Sint Pieter als hart van het Christendom en hart van Rome. Voor hem staat het boek mede in dienst van zijn persoonlijke roeping tot het verkondigen van het rooms katholieke geloof. We mogen als zijn algemene boodschap lezen: "De kunst heeft in het leven een taak te vervullen aan gene zijde van de poort tussen het aardse en het geestelijke; zij moet staan in dienst van het geloof en de heerlijkheid van God verkondigen, waardoor zij ons hoop geeft en moet leiden naar de hemelse zaligheid. De kerk van Rome wijst ons daarin de weg." Het uitgangspunt voor de bandversiering was duidelijk. Deze moest in de eerste plaats verwijzen naar de inhoud, deze boodschap. Hij is daaraan ondergeschikt, dus sober van kleur en rustig. De verwijzing naar de constructie is slechts gering.

Al in hoofdstuk I van het boek vinden we de items, die symbolisch in de omslagversiering zijn verwerkt. Ik herkende er 19 en som ze op met een nummer, om hun relatie met de beschrijving van de afbeelding hierna, gemakkelijk te kunnen vinden.

1. Rome was voor de schrijver als een droom.
2. Het hart van de (Christelijke) wereld.
3. De Ager Vaticanus wordt bekroond door de Sint Pieter.
4. Deze rijst boven de stad uit als het stralende luchtsymbool der Nieuwe Wet (het christendom).
5. Rome is de eeuwige stad op de bergen.
6. Het kende heiden- en christendom.
7. De geschiedenis van Rome kent de martelpalen, waar

- het bloed der christelijke martelaren vloeide.
8. Indruk maken de klassieke ruïnes.
9. En de façaden van de renaissancekunst, die er bloeide.
10. Indrukwekkend is het vele marmer.
11. De blauwe hemel als achtergrond prikkelt de verbeelding.
12. Het gouden licht op de bouwwerken is groots.
13. Overweldigend is de bloeiende natuur.
14. Rome is een stad van cultuur en natuur.
15. Een goudmijn voor cultuurstudies.
16. In Rome bloeiden de klassieke kunsten.
17. Zij is om zijn rol in verleden en heden het brandpunt der culturen in de wereld.
18. Rome kent ook een hedendaags leven.
19. In de krans van Rome's heiligdommen maakt men de feestkring van het kerkelijk jaar.

Het is een interessante zoektocht om de symboliek van die items op het spoor te komen. In uw computerprogramma zult u geen aanknopingspunten vinden. Uiteraard zullen we er wel enkele over het hoofd zien en we lopen het gevaar dat we verwijzingen vinden waar de kunstenaar nooit aan gedacht zou hebben. Ik beschrijf dan nu de omslagtekening met voor de symboliek verwijzing naar de hiervoor genummerde items. Helaas is het bijgevoegde fotomateriaal niet professioneel. De stijl van de tekening is modern en tegelijk verwijzend naar het klassieke. Braches zou de band van *Roomse Schoonheid* waarschijnlijk rekenen tot het Architecturaal rationalisme.

De linnen band is bedrukt met een symbolische voorstelling in 4 kleuren. De hoofdkleur Groen wijst naar de hoop op een zalig leven na de dood; Goud naar het Goddelijke; Geel en wit zijn de kleuren van het Vaticaan. De voorstelling bestaat uit vijf decorlagen die ook perioden in de geschiedenis van Rome verbeelden (6).

1. De voorste bestaat uit twee banderollen. De onderste met de naam van schrijver en uitgever, symbool van het point de vue van de schrijver in het heden (18). De bovenste (1), op het volgende decorstuk, de tweede met de in gouden fond gevatte titel van het boek *Roomse Schoonheid*, dat ons tot hogere gedachten zal

- brengen en daarmee tot ons zielenheil zal strekken.
2. Vervolgens een poort van twee klassieke (8.16) c.q. renaissance (9) zuilen, door een boog overspannen. De marmeren (10) zuilen herinneren aan de martelpalen waar het Christenbloed (7) om wille van het geloof in de klassieke tijd (6) onder heidense heersers vloeide. Onder en boven tegen de poort hebben de palmtakken van het martelaarschap (7) in een gele kleur een plaats gekregen.

3. Door deze poort van de geschiedenis (6) zien we de

(Vervolg op pagina 5)

(Vervolg 'Molkenboer' van pagina 4)

Sint Pieter, het hart van Rome (3), tegen een gouden (12) achtergrond in een rond medaillon, omgeven door een krans (19) van witte vruchtenbolletjes met gele blaadjes als van een bloeiende (16) composietbloem (13).

4. Achter het medaillon staat, met een witte rand, het kruis van het christendom (4.6) dat, het boek overheersend, tot alle randen reikt. Het medaillon van de Sint Pieter staat in het snijpunt (17), het hart (2.3.5). Het kruis is ook symbool van de christelijke geschiedenis (6), de Nieuwe Wet (4), met de dood van de onschuldige Christus aan het kruis. Een bloedende Heiland zou op een boek als dit, vol schoonheid, niet passen. Het kruis is daarom volledig belegd met een dubbele witte (onschuld) lijn. Het kruis is verder belegd met florale lijnen in goud (15) als planten-stengels, waaraan als bloemen zes ronde medaillons bloeien (16), die de kunsten en wetenschappen symboliseren (14). Zij vullen de vier binnenruimten die zijn ontstaan door het over elkaar vallen van poort en kruis.

Deze medaillons zijn gevat in een gouden rand. Daarbinnen staan op een gele achtergrond, rond de bovenzijde banderollen met de naam, in het midden de symbolen van een kunst of wetenschap.

* *De Godgeleerdheid*, gesymboliseerd door een kruis op een stralende zon. * *De Wijsbegeerte*, verbeeld door een opengeslagen boek tegen een brandende kaars, waarvan de vlam door een stralenkrans van licht is omgeven. * *De Schilderkunst*, in de vorm van een palet met 7 naar boven gerichte penselen tegen een horizontaal schildersstokje. * *De Bouwkunst*, weergegeven door een tekenhaak gestoken in een driehoek en op het kruispunt van de bovenarm belegd met een open passer. * *De Dichtkunst*, gesymboliseerd door een lier (of harp) op een banderol. * *De Beeldhouwkunst*, vertolkt door een hamer, beitel en meetpasser.

5. Met een groene achtergrond (11) als laatste decorlaag wordt de ruimte achter de poort en de helft van de lauwertakken afgesloten.

Op de achterzijde van de omslag staan centraal in een medaillon het vignet met de tekst *Ego plant Deus incrementum dabit*, verwijzende naar de schrijver of de uitgever,

en het jaartal 1913. Deze zijn omgeven door een rand van een composietbloem zoals de Sint Pieter op de voorzijde.

De rug van de band is in zes vakjes verdeeld. Deze indeling loopt gelijk met de horizontale lijnen van de voorzijde.

* In het *bovenste* vakje vinden we de boog van de poort met de lauwertakken terug. Het is verder gevuld met de top van een symmetrisch gestileerde plant in goud, die in het derde vak oprijst. Tussen de uitlopers bevindt zich een klein wit kruisje in gouden aureool. * Het *tweede* vakje laat de titel zien, de vier hoeken opgevuld met gestileerde arabesken, en een *Latijns* wit kruis met een aureool rond het verbindingspunt. * Het *derde* vakje wordt in hoofdzaak gevuld met de in goud gestileerde plant. In het midden tussen de takken een wit *Grieks* kruis, gevat in een gouden aureool; in het bovenste deel een klein wit kruisje als vulling van de leegte. * Het *vierde* vakje vermeldt de naam van de schrijver. * Het *vijfde* is de basis met tussen twee gouden lijnen gevatte bolletjes, die verwantschap vertonen met een gotische eierrand, van onder afgesloten met lauwertakken. * Het *zesde* en onderste vakje vermeldt de naam van de uitgever.

Jan Toorop, portret van Pater B.H. Molkenboer, tekening, 1914, collectie Drents Museum

Pater Molkenboer had, naast zijn hoge idealen, toch nog een werelds trekje overgehouden: een beetje ijdelheid. Hij knipte de kritieken van zijn boek uit en plakte ze in een schrift. Dat waren 19 knipsels uit kranten en tijdschriften. Daarnaast zijn er nog 2 kritieken in brochurevorm bewaard gebleven. Vermoedelijk zijn dit bijlagen of overdrukken van tijdschriften. Tien van die besprekingen schenken aandacht aan de vormgeving. Bijna alle zijn lovend. Slechts G.J. Hoogewerff laat met een 29 bladzijden tellend commentaar in *De Gids* 1914, no.10, niet veel heel van band en inhoud.

BOEKBESCHOUWING

Mieke Rijnders

Willem van Konijnenburg. Leonardo van de Lage Landen.

Mieke Rijnders, Uitg. Waanders Uitgevers, Zwolle/ Prins Bernhard Cultuurfonds, 2008, deel 23 in de reeks Monografieën van Nederlandse kunstenaars van het Prins Bernhard Cultuurfonds, ISBN 978 90 400 84195, 352 pag., € 44,95

De Haagse kunstenaar Willem van Konijnenburg (1868-1943) was in het interbellum een van de boegbeelden van de Nederlandse moderne kunst. Begonnen als schilder van landschappen had hij omstreeks 1900 het realisme de rug toegekeerd om een 'idealistisch' funda-

ment onder zijn kunst te leggen. Rolmodellen waren niet langer succesvolle tijdgenoten als Willem Maris en Hendrik Willem Mesdag, maar renaissancekunstenaars als Michelangelo en Leonardo da Vinci. In zijn geschriften zette hij een gedetailleerd systeem van regels uiteen aan de hand waarvan absolute schoonheid tot uitdrukking gebracht kon worden. In zijn kunst demonstreerde hij de toepassing van die regels. Het opbouwen van de compositie op basis van symmetrie vanuit een mathematisch grondpatroon was het meest in

Willem van Konijnenburg, 1926

(Vervolg op pagina 6)

(Vervolg 'Boekbeschuwing Van Konijnenburg' van pagina 5)

het oog springende element daarvan. Het streven naar harmonie stond bij dit alles voorop. Stilistisch en thematisch oriënteerde

Van Konijnenburg zich op de grote kunst uit het verleden. Het landschap als motief werd vervangen door de geïsoleerde mens.

Van Konijnenburg genoot tijdens zijn leven veel waardering niet in de laatste plaats vanwege de vernieuwende kwaliteiten die aan zijn werk werden toegeschreven. Sommigen zagen in hem zelfs de kunstenaar die de ontwikkeling van de Nederlandse moderne kunst richting zou kunnen geven. In de jaren twintig en dertig was hij een van de boegbeelden van de Nederlandse moderne kunst. Samen met onder anderen Jan Toorop, Leo Gestel en Jan Sluijters was hij te zien op vrijwel elke officiële tentoonstelling van Nederlandse moderne kunst in het buitenland. Zijn werk kon rekenen op de bewonderende steun van directie en staf van het Gemeentemuseum in Den Haag en het Stedelijk Museum in Amsterdam. In de vaste collectiepresentaties van beide musea was hij dankzij bruiklenen prominent vertegenwoordigd. Op de nieuwbouw van de Haagse collecties kon Van Konijnenburg in 1935 zijn stempel drukken met het reliëf voor de hal *Eer het god'lijk licht in d'openbaringen van de kunst*.

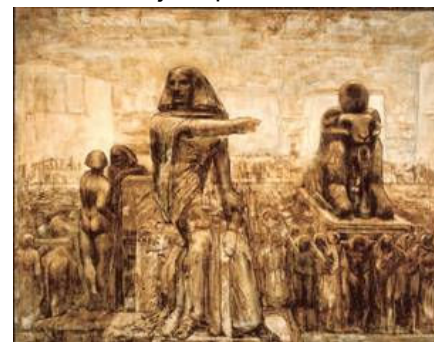
Na zijn dood in 1943 verdween Van Konijnenburg uit het centrum van de Nederlandse kunstwereld. Waarom? Dat is een van de kernvragen van mijn onderzoek. De omslag in de waardering voor het werk van Van Konijnenburg verklaar ik vanuit de doorbraak van het modernisme na de Tweede Wereldoorlog in de kunstgeschiedschrijving en het museumbeleid. Vanuit het modernistisch perspectief bekeken was Van Konijnenburg een figuur in de marge. De aardverschuiving in het canonieke beeld van de moderne kunst die daarvan het gevolg was heeft Van Konijnenburg uit de museale presentatie verdreven. Terwijl voordien de positie, en daarmee de waardering, van Nederlandse moderne kunst, in hoofdzaak een nationale aangelegenheid was – Nederlandse kunstenaars beoordeeld in relatie tot andere Nederlandse kunstenaars –, gebeurde dat na de oorlog veel meer in een internationaal kader. De spots werden nu vooral gericht op die Nederlandse kunstenaars die hadden gefigureerd in de geschiedenis van de internationale moderne kunst of die daarmee in verband te brengen waren. Vincent van Gogh werd al langer erkend als de stamvader van het expressionisme. Toegevoegd werden de kunstenaars van *De Stijl*, met Mondriaan voorop, als representanten van de abstractie. Er werd één nieuw ontwikkelingsmodel van de moderne kunst gehanteerd en dat was internationaal. Alfred Barr, de directeur van het Museum of Modern Art in New York, had de ontwikkeling van de moderne kunst in

een schema weergegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling *Cubism and Abstract Art* in 1936. Aan Van Gogh, Gauguin, Cézanne en Seurat, en zijdelings ook Redon en Rousseau, ontspruiten kunststromingen die uitmondten in de twee hoofdtakken van de contemporaine moderne kunst: expressionisme aan de ene, en kubisme/constructivisme aan de andere kant, en van beide zijden in de richting van abstractie. Het ontwikkelingsmodel dat Barr in *Chart of Modern Art* heeft vastgelegd, beheerste decennialang de kijk op de geschiedenis van de moderne kunst en verwierf zoveel gezag dat het in hoge mate de canon ging bepalen. De internationale modernistische canon werd het richtsnoer voor het beleid in de Nederlandse moderne kunstmusea, met name het Stedelijk Museum in Amsterdam, het Van Abbemuseum in Eindhoven en het Gemeentemuseum in Den Haag. Werk van overleden Nederlandse kunstenaars dat niet in verband kon worden gebracht met de internationale ontwikkeling van de moderne kunst, werd niet of nauwelijks verzameld of tentoongesteld.

Ook in de kunsthistorische literatuur van de naoorlogse periode is Van Konijnenburgs plaats in de geschiedenis van de moderne kunst niet veilig gesteld. In de nieuwe overzichten van de Nederlandse kunstgeschiedenis wordt hij niet of nauwelijks vermeld. In de historiografie van de Nederlandse moderne kunst werd en wordt Van Konijnenburg verbonden met het symbolisme, een stroming die in Nederland haar hoogtepunt kende in de jaren negentig van de negentiende eeuw. Die classificatie beschouw ik niet als een vanzelfsprekend gegeven.

Symbolist of classicist?

Moet Van Konijnenburg inderdaad met het symbolisme worden verbonden en zo ja, op basis van welke kenmerken? Of geven zijn kunst en kunstopvatting aanleiding om hem een ander stempel op te drukken? Ik heb aannemelijk willen maken dat het laatste het geval is. Er zijn zeker wel enkele aspecten in het werk van Van Konijnenburg aan te wijzen op grond waarvan het begrijpelijk is dat hij door sommigen als een symbolist werd gezien, maar er is meer reden om hem als classicist te beschouwen.

Tempelbouw, 1908, olieverf op doek, 138x172, Centraal Museum, Utrecht

Van Konijnenburg beschouwde de eenheid van esthetiek en ethiek als basis van zijn kunst en van zijn kunstenaarschap. Hij ontwierp een verzameling regels om de absolute schoonheid tot uitdrukking te brengen. In zijn kunst demonstreerde hij de toepassing van die regels. Hij goot zijn thema's in de vaste vorm van een mathematisch raster, stilerde zijn motieven naar geometrische grondpatronen. Hiermee sloot hij aan bij de vernieuwers van de kunst die zich hadden gekeerd tegen de willekeur van het impressionisme en het expressionisme, maar hij deed dit

(Vervolg op pagina 7)

(Vervolg 'Boekbespreking Van Konijnenburg' van pagina 6)

vanuit een ander motief dan de kubisten en constructivisten. Van Konijnenburg gebruikte de mathematische grondvormen om 'eenheid in verscheidenheid' te creëren: ideale schoonheid op basis van evenredige verhoudingen. Hij stelde zich, zoals gezegd, bewust op één lijn met de grote kunstenaars van de renaissance die in hun composities veelvuldig gebruik hebben gemaakt van als harmonisch ervaren proportionele verhoudingen. Bij de keuze van zijn motieven richtte hij zich naar de klassieke hiërarchie van genres, een ander aspect van het classicisme. Wat de inhoud van de motieven betreft is er enige overlapping met het symbolistische repertoire – bijvoorbeeld het ontstijgen aan de stoffelijke wereld en het betreden van de wereld van de geest in *Centaur* en in *Aarde, Lucht en Water*, en zielenstaten als meditatie en contemplatie –, maar veel vaker koos hij motieven en thema's die wortelen in een oudere beeldtraditie: ruiters, herders, vissers, de strijd tussen goed en kwaad en scènes uit het lijdensverhaal van Christus. Evenals de symbolisten zocht Van Konijnenburg een weg die uit de malaise van het impressionisme en naar het idealisme zou voeren, maar bij hem leidde dat tot een kunstopvatting en tot werk die de kenmerken dragen van het classicisme. In zijn oriëntatie is hij echter vrijer dan classicisten vóór hem, voor wie de Griekse sculptuur uit de klassieke periode en/of de schilderijen van Rafaël als richtsnoer gold. Hij gaf vorm aan een modern classicisme.

Beschouwt men Van Konijnenburg vanuit symbolistisch

perspectief, dan kan men hem moeilijk anders zien dan als een van de vele nalopers. Beziet men hem vanuit classicistisch perspectief, dan behoort hij tot de voorlopers van de retour à l'ordre die tijdens en na de Eerste Wereldoorlog plaatsvindt. Maar van welk perspectief ook bekeken: ik heb duidelijk willen maken dat Van Konijnenburg met zijn doelstelling in zijn werk algemene waarden tot uitdrukking te brengen, zijn idealistische opvatting van geometrie als enige zuivere basis voor de compositie, zijn keuze zijn motieven te modelleren naar een renaissancistisch schoonheidsideaal en zijn wens zich te meten met de grootmeesters van de Europese schilderkunst een geheel eigen bijdrage heeft geleverd aan de moderne kunst in Nederland.

De dans van het noodlot, 1918, krijt op papier, 120x88, E.G. Martens, Den Dolder

Willem van Konijnenburg. Leonardo van de Lage Landen is een rijk geïllustreerd boek waarvan de documentaire waarde wordt vergroot door een 'Biografie in jaartallen', een oevrecatalogus met 270 afgebeelde en beschreven werken, een lijst van tentoonstellingen en een uitgebreide literatuurlijst.

EVENEMENT KONING

Uniek dubbelexpositie Arnold & Edzard Koning met boek

Op zaterdag 24 januari 2009 wijden we een evenement aan deze exposities over de gebroeders Koning: "Konings Kunst van Parijs tot de Veluwe: de impressionisten Arnold en Edzard Koning". Deze vinden plaats in Stedsmuseum Harderwijk en Veluws Museum Nairac te Barneveld van 10 oktober 2008 t/m 14 februari 2009. De dag is georganiseerd en wordt ingeleid door de kleindochter van Edzard Koning, VVNK-lid Elizabeth Yates, kunsthistorica.

Reserveert u alvast de datum.

Het evenement kan uitstekend bijgewoond worden met gebruikmaking van het openbaar vervoer. In de nieuwsbrief van december volgt uitgebreide informatie en de mogelijkheid tot opgave voor het evenement.

Ter gelegenheid van de dubbelexpositie verschijnt de boeiende publicatie "Koningskunst van Parijs tot de Veluwe" van de hand van Elizabeth Yates; Jan Jaap Heij eindredactie met inleiding van prof. Saskia de Bodt. De kunstenaars worden daarin mede tegen de achtergrond geplaatst van het dynamische tijdperk rond 1900. (156 blz. met vele kleurenreproducties. ISBN 978-90-8788-064-4. € 25, houders van MJK € 3 korting.)

Voor verdere informatie:

- Exposities, activiteiten, etc. zie www.koningskunst.com.
- Stedsmuseum Harderwijk: tel 0341-414468 / www.stedsmuseum-harderwijk.nl
- Veluws Museum Nairac, Barneveld: tel 0342-490943 / www.nairac.nl

OPROEP (!)

Pottenbakster Lea Halpern

Ik studeer kunstgeschiedenis aan de universiteit van Leiden en ben bezig met mijn scriptie over Lea Halpern, een Joodse pottenbakster, die van 1927 tot 1940 in Nederland bekend stond om haar bijzondere glazuurwerk. Zij heeft in Gouda en vanaf 1930 in Amsterdam een atelier gehad. In 1939 werd zij uitgenodigd om in New York in het Holland House een tentoonstelling in te

richten. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog maakte terugkeren naar Nederland onmogelijk voor haar. In Amerika heeft zij haar werk voortgezet. Misschien zijn er leden die werk van haar in bezit hebben of die meer over Lea Halpern weten. Ik zou het op prijs stellen als deze mensen dan contact met mij zouden willen opnemen via mail dettymol@planet.nl of telefoon 0180-632097. Met belangstelling kijk ik uit naar uw reactie. Detty Mol-Steinebach

NIEUWE KUNST OP STATION HAARLEM. UW BEZOEK MEER DAN WAARD

Klaas van Giffen

Detail kapspantconsole in Wachtkamer 3^e klasse.

Detail van de trapopgang van perrongebouw D.

Wachtkamer/Restauratie 1^e /2^e klasse bij oplevering in 1906.

Houtsnijwerk in wachtkamer 1^e klasse.

Tijdens de open dag vanwege het eeuwfeest van station Haarlem op 30 augustus jl. hebben ongeveer 15.000 bezoekers het stationscomplex bezocht. Daarmee werd weer duidelijk dat veel mensen 'iets' hebben met dit stationscomplex, dat in de periode 1903-1905 werd vormgegeven in een consequente lijnvoering volgens de stijlstroming van de Nieuwe Kunst. De stijkenmerken zijn terug te vinden van de details tot de grote lijn in dit totaalkunstwerk.

Onder leiding van Dirk Margadant, de huisarchitect van de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij, heeft een team van vormgevers meegewerkt aan het ontwerp. Jac. van den Bosch tekende voor tal van wand- en plafondschilderingen en beletteringen, Eduard Cuypers ontwierp de talrijke tegeltableaus en Jan Schouten schiep de grote glas-in-loodramen van de ingangshal.

Als schrijver van het boek "Station Haarlem, Hollandsche sporen in Haarlem en omstreken" werd ik door NS benaderd met het verzoek om tijdens het eeuwfeest een fototentoonstelling in te richten in de voormalige restauratie 1^e/2^e klasse. Dat heb ik graag gedaan. Deze wel zeer 'berlagiaans' uitgevoerde ruimte, die helaas niet meer als restauratie wordt gebruikt, is nog steeds in originele staat.

De ruimte maakt op de onvoorbereide bezoeker nog altijd een overweldi-

gende indruk door de bijzondere inrichting en de warme, intieme en zachtmoedige sfeer. Dat geldt overigens naar mijn smaak voor het gehele stationscomplex, dat naar de menselijke maat is ontworpen en daardoor zeer toegankelijk overkomt.

Het is dan ook een station waar het bepaald geen straf is om op de trein te moeten wachten, want wie er oog voor heeft kan zich tegoed doen aan tal van fraai uitgevoerde architectuurdetails.

Sinds 1975 heeft station Haarlem de status van beschermd rijksmonument en dat waarborgt dat deze grootse uiting van Nieuwe Kunst tot in lengte van jaren zal worden bewaard.

Literatuur:

Giffen, K. van, "Station Haarlem, Hollandsche sporen in Haarlem en omstreken", 2e gecorrigeerde druk, 2007, ISBN-10:90-8683-004-8 ISBN-13:978-90-8683-004-6, Groot formaat boek 24x27 cm, 480 pag, ruim 700 illustraties, gedeeltelijk in kleur, € 39,50.

Wie verder wil lezen over spoorwegarchitectuur en kunstuitingen op stations: Romers, Drs. H., "Spoorwegarchitectuur in Nederland 1841-1938" Douma, Ir. C., "Spoorwegarchitectuur in Nederland na 1938"

Leeuwen, W. van, en Romers, H., "Een spoor van verbeelding. 150 Jaar monumentale kunst en decoratie aan Nederlandse stationsgebouwen", Walburg Pers, 1988

Overduin, H. en Brinkgreve, C., "Station Haarlem 1908-1974: spoorstijl", 1974

Tegeltableau van 170 x 85 cm in perrongebouw D, waarin de ontwerper heeft getracht om de belangrijkste functie van dit seinhuisgebouw symbolisch weer te geven. De kraaiende haan in de ochtendzon verbeeldt dus de oplettende bemanning van de centrale Haarlemse seinpost boven in dit gebouw, een bemanning die waakt over het treinverkeer. De vier aanvliegende zwaluwen symboliseren het in Haarlem aankomende treinverkeer uit alle vier windstreken.

Tegeltableau van 180 x 140 cm in perrongebouw E boven de toegangen naar de voormalige wachtkamers 1^e klasse. Ook in dit sprekende paneel verbeeldt de zwaluw aan de onderzijde van de beide stootblokken de trein, net als in de andere tegeltableaus. Het tableau met zijn krachtige lijnen en verfijnde kleurschakeringen mag, binnen de fraaie zandstenen omlijsting waarin het is gevat, gerust als een meesterwerk worden opgevat.

Detail van de erker van de seinkamer op het perrongebouw D.

Post, W., "Jac. van den Bosch" in 'Ons Bloemendaal', 25^e jg, nr. 2, zomer 200;

Houtsnijwerk in wachtkamer 1^e klasse

Stokroos, M., "Bouwglas in Nederland; het gebruik van glas in de bouwnijverheid tot 1940" Zaal, P en Spangenberg, F., "Kijk op Stations" Dal, J.W. van, "Architectuur langs de Rails", 1981
Lansink, Victor M., "Station-ementen" Haasnoot, K., "Jugendstil

in Haarlem", in Jaarboek Haarlem 2005.

Over Margadant:
Romers, H., "De architect D.A.N. Margadant en de plaats van de door hem ontworpen stations Den Haag en Haarlem in de negentiende-eeuwse bouwkunst", afstudeerscriptie, 1974
Romers, H., "D.A.N. Margadant 1849-1915" in "Spiegel Historiae", februari 1976;
Margadant, S.W.F., "Familieboek van de Nederlandsche tak van het geslacht Margadant", 1910

Wachtkamer/Restauratie 1^e / 2^e klasse (reclamefoto).

OPROEP (2)

Bezoek Willem Witsen huis

Vorige jaar hebben enige leden het Willem Witsen-huis aan het Oosterpark 82 A 1 in Amsterdam bezocht. Het kan alleen op aanvraag in kleine groepjes op werkdagen worden bezocht. Een lid zou het huis ook graag bezoeken. Zij die daarvoor ook interesse hebben kunnen zich bij de secretaris aanmelden (ook graag opnieuw de initiatiefneemster). Het groepje kan dan zelf het bezoek organiseren.
Ter informatie het volgende. Witsen vestigde zich al in

1891 op dit adres. Hij ontving er, met een onderbreking van enkele jaren waarin hij elders woonde, zeer gastvrij vele tijdgenoten uit de literaire wereld en kunstenaarskringen. Het werd het culturele trefcentrum van de Tachtigers. In 1906 werd het atelier op de eerste verdieping heringericht en werd deze ruimte ook als ontvangst-, woon- en slaapvertrek gebruikt. Marie Witsen-Schoor, zijn tweede vrouw, heeft het huis en de inboedel aan de Nederlandse Staat vermaakt. Het centrale vertrek wordt sindsdien als museum beheerd in de sfeer van weleer. Nog altijd mogen Nederlandse schrijvers zich in de andere vertrekken (tijdelijk) huisvesten.

TENTOONSTELLINGS-AGENDA PER OKTOBER 2008

Amsterdam - Van Gogh Museum
020-5705200 / www.vangoghmuseum.nl

Een overzicht van lopende en verwachte tentoonstellingen en veilingen die onze leden kunnen interesseren. Samenstelling: Ina van Gent.

Vincent van Gogh en het Franse stilleven
t/m 04-01-09

Anton Mauve en Vincent van Gogh: de meester en zijn leerling t/m 26-10-08

Stedelijk Museum te gast: 'Druksels' van Werkman
t/m 12-10-08

Stedelijk Museum te gast: Malevich
t/m 09-11-08

Stedelijk Museum te gast: Fauvisten en expressionisten
14-11-08 t/m 05-04-09

Assen - Drents Museum
0592-377773 / www.drentsmuseum.nl

Passie voor boeken. De mooiste art nouveau en art déco boekbanden van Rob Aardse
06-10-08 t/m 02-12-08

Barneveld - Museum Nairac
0342-415666 / www.nairac.nl

Konings Kunst van Parijs tot de Veluwe. Overzichtsexpositie van de impressionistische schilders Arnold en Edzard Koning
11-10-08 t/m 14-02-09

Bergen - Museum Kranenburgh
072-5898927 / www.museumkranenburgh.nl

Bernard Essers 24-06-08 t/m 02-11-08

FEEST, van carnaval tot Kerst. Een bonte inventarisatie van de vorige eeuw. 24-06-08 t/m 02-11-08

Charley Toorop. Werken op papier.
11-11-08 t/m 05-04-09

Delft - Stedelijk Museum Het Prinsenhof
015-2602358 / www.gemeentemusea-delft.nl

Hugo Tutein Nolthenius (1863-1944). Portret van een "Delftsch" kunstverzamelaar t/m 30-11-08

Domburg - Marie Tak van Poortvlietmuseum 0118-584618 / www.marietakvanpoortvlietmuseumdomburg.nl	Volop Zomer, de schilder Job Graadt van Roggen t/m 09-11-08
Dongen - Dongha Museum 0162-387194 / www.donghamuseum.nl	Van Heinde en Verre, Kunstpassanten in Dongen en an- dere Brabantse dorpen (1850-1925) t/m 17-11-08
's-Gravenhage - Gemeentemuseum 070-3381111 / www.gemeentemuseum.nl	Joseph en Isaac Israëls, vader en zoon t/m 08-02-09 Les Nabis: Werk uit de collectie van de Triton Foundation t/m 30-11-08
Harderwijk - Stadsmuseum 0341-414468/430855	Konings Kunst van Parijs tot aan de Veluwe. Overzichtsexpositie van de impressionistische schilders Arnold en Edzard Koning 11-10-08 t/m 14-02-09
Laren - Singer Museum 035 - 5393939 / www.singerlaren.nl	American Impressionist William H. Singer jr. t/m 07-12-08 Singer Solo: Het Album van Roosje van Lelyveld 18-10-08 t/m 22-03-09
Leeuwarden - Keramiekmuseum Prinsessehof 058-2948958 / www.prinsessehof.nl	Henri Breetvelt, Expressionist in Art Nouveau t/m 19-10-08
Oss - Museum Jan Cunen 0412-629328 / www.museumjancunen.nl	Overschoone partijen t/m 30-11-08
Purmerend - Purmerends Museum 0299-472718 / www.purmerendsmuseum.nl	Jugendstil. Flights of Fantasy. De Porceleyne Fles 1890- 1914. t/m 04-01-09
Rotterdam - Museum Boymans Van Beuningen 010-4419400 - www.boijmans.nl	Vooraf geen principes, Charley Toorop t/m 18-01-09
Spanbroek - Scheringa Museum voor Realisme 0226-351111 / www.scheringamuseum.nl	Bevriende meesterschilders: Gustave van de Woestyne en Valerius de Saedeleer 19-10-08 t/m 01-02-09
Steenwijk - Instituut Collectie Hildo Krop www.hildokrop.nl	Houtsneden van Hildo Krop tot 01-04-09
Zwolle - Museum De Fundatie 0572-388188 / www.museumdefundatie.nl	Tentoonstelling Paul Citroen (1896-1983) - Tussen mo- dernisme en portret t/m 11-01-09

DUITSLAND

Oldenburg - Augusteum www.landesmuseum-oldenburg.niedersachsen.de/www. expressionismus-oldenburg.de / 0049-(0)441-2207300	Einhundert Jahre "Brücke" in Oldenburg t/m 16-11-08
---	---

VEILINGEN

Amsterdam - Christie's 020-5755255 / www.christies.nl	19e eeuwse Europese schilderkunst 14-10-08
Amsterdam - Sotheby's 020-5502254 / www.sothebys.com	19th century painting 15-10-08. Kijkdagen 10 t/m 13-10- 08 Modern & Contemporary Art 03 en 04-12-08. Kijkdagen 28-11-08 t/m 01-12-08
Amsterdam - Glerum Auctioneers 020-3012950 / www.glerum.nl	Moderne en Hedendaagse Kunst 01-12-08. Kijkdagen 28 t/m 30-11-08 Kunst tot EUR 3000,- 08-12-08. Kijkdagen 05 t/m 07-12-08 Haagse Kunst 1800 - 2000 (Pulchri Studio, Den Haag) 02-12-08. Kijkdagen 28 t/m 30-11-08